

ทบทวนองค์ความรู้ว่าด้วย “ทำไมต้องศึกษา “รัฐศาสตร์” เชิงวิพากษ์?”

A Review of Body of Knowledge: Why should Critical Political Science Should Be Studied?

ศิวัช ศรีโกคางกุล (Siwach Sripokangkul)*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงความหลากหลายของการเรียนสาขารัฐศาสตร์และกล่าวถึงขอบข่ายของการศึกษาที่ครอบคลุมวิชาย่อยและมีมิติต่าง ๆ ของวิชา ผู้เขียนต้องการนำเสนอองค์ความรู้ที่ผิดแผกแตกต่างไปจากรัฐศาสตร์กระแสหลัก ที่มุ่งเน้นแต่ความเป็นวิทยาศาสตร์จนแข็งทื่อเกินไป ผู้เขียนจึงแนะนำว่า การศึกษารัฐศาสตร์เชิงวิพากษ์เริ่มต้นจากการมองโลกอย่างไร และงานชิ้นไหนควรต้องอ่าน โดยได้ยกงานวิชาการที่โดดเด่นเข้ามาย้ำกล่าวให้ผู้สนใจรัฐศาสตร์ควรพิจารณาอ่านงานเหล่านี้ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการเปิดมุมมองและเปิดโลกทัศน์ให้รัฐศาสตร์มองปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยการตั้งคำถามในแง่มุมเชิงวิพากษ์มิใช่ เชิงยอมจำนน

คำสำคัญ: รัฐศาสตร์ เชิงวิพากษ์ ทางเลือกใหม่

* อาจารย์ประจำกลุ่มวิจัยการบริหารกิจการท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, 123 มหาวิทยาลัยขอนแก่น อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40002

Abstract

This academic article begins by identifying the varieties of political science and the domains of its subject which covers many sub-subjects and dimensions. The author proposes a body of knowledge which different from a mainstream political science which focused on forms of rigid science. The author argues that critical political science starts at the way to look the world and suggests the famous texts from the great thinkers which could open worldview for any political scientist can see any phenomena with critical mind without subordination.

Keywords: Political Science, Critical Perspectives, New Alternatives

บทนำ

รัฐศาสตร์เป็นวิชาที่ได้รับการเรียนในมหาวิทยาลัยที่มีคณะรัฐศาสตร์ โดยจะเน้นการศึกษาหัวข้อต่าง ๆ ภายในตัววิชาที่ครอบคลุมและศึกษาอย่างลึก ไม่ว่าจะเป็น วิชาหลักรัฐศาสตร์เบื้องต้น วิชาปรัชญาการเมือง จริยธรรมทางการเมือง ทฤษฎีการเมือง ทั้งทฤษฎีการเมืองสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ วิชาการเมืองในภูมิภาคและประเทศต่าง ๆ เช่น การเมืองประเทศในยุโรป การเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเมืองในภูมิภาคตะวันออกกลาง หรือ การเมืองประเทศจีน การเมืองสหรัฐอเมริกา การเมืองประเทศญี่ปุ่น ตลอดจน การเมืองไทย หรือวิชาที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง เช่น การปกครองเมืองและชนบท การปกครองส่วนท้องถิ่นไทย การปกครองส่วนท้องถิ่นเปรียบเทียบ หรือวิชาที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นวิชาวัฒนธรรมทางการเมือง วิชาการมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เช่น วิชาการปฏิวัติ การรัฐประหาร และเปรียบเทียบเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดการกระทำดังกล่าวในประเทศต่าง ๆ รวมถึง การพัฒนาทางการเมือง หรือวิชาที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทางการเมือง เช่น การเมืองเปรียบเทียบกระแสหลัก วิชาพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ วิชาการระบบรัฐสภาเปรียบเทียบ หรือศาลรัฐธรรมนูญเปรียบเทียบ รวมถึง วิชาที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นวิชาการเมืองภาคประชาชน ขบวนการเคลื่อนไหวสังคม วิชาสตรีศึกษา วิชาสิทธิมนุษยชน รวมถึง วิชาที่เกี่ยวข้องกับ “อำนาจ” ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าจะให้ความหมายต่ออำนาจอย่างไร หากมองอำนาจในความหมายแคบ เช่น วิชาการกระจายอำนาจ หากพิจารณาอำนาจในความหมายกว้าง เช่น วิชาการรวมการเมือง วิชาการเมืองกับนโยบาย ยังรวมถึง วิชาที่เกี่ยวข้องกับการหาวิธีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธี เช่น วิชาสันติศึกษา วิชาความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง ที่สำคัญ ยังต้องกล่าวถึง วิชาที่เกี่ยวข้องกับวิธีการหาความรู้หรือที่เรียกว่าญาณวิทยา ตลอดจน วิชาหลักการทำวิจัยในทางรัฐศาสตร์ แน่นอนว่า ยังต้องกล่าวถึง วิชาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นอกจากนี้ รัฐศาสตร์ยังเป็นวิชาที่ได้รับการเรียนในคณะรัฐประศาสนศาสตร์หรือการบริหารรัฐกิจเช่นกัน แม้จะให้ความสำคัญไม่มากนัก บางมหาวิทยาลัยเน้นเพียงวิชาหลักรัฐศาสตร์เบื้องต้น การเมืองไทย การปกครองท้องถิ่นไทย และการปกครองท้องถิ่นเปรียบเทียบ ฯลฯ เท่านั้น

ทำไมต้องศึกษา “รัฐศาสตร์” เชิงวิพากษ์

คำถามที่ควรคิดต่อไปคือการเรียนรัฐศาสตร์แล้วจะได้อะไร แม้ในอดีต การเรียนเป็นไปเพื่อเตรียมความพร้อมในการบรรจุเข้ารับราชการเป็นหลัก แน่แน่นอนว่าปัจจุบันก็ยังเป็นเช่นนั้น แต่ด้วยวิชาที่หลากหลายและสอดคล้องกับบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไปมากขึ้น การเรียนรัฐศาสตร์เป็นการฝึกให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์และสังเคราะห์ มิใช่เน้นแบบท่องจำ กล่าวคือ การคิดที่แตกฉานรอบด้าน การวิเคราะห์หลายแง่มุมเสาะหาความสัมพันธ์หลากหลายที่รายล้อมในปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เช่นเดียวกับการสังเคราะห์ที่รวบรวมยอดเป็นมโนทัศน์ (conceptualize) พร้อมความสามารถในการกุมประเด็นสำคัญ ที่สำคัญกว่านั้นคือการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) กล่าวคือ การไม่เชื่อและไม่เชื่อต่อ “ความจริง” ที่ดำรงอยู่ นี่คือคุณูปการสำคัญของการเรียนรัฐศาสตร์ที่นอกเหนือไปจากการได้รับความรู้ในแต่ละวิชาแล้ว

นอกจากนี้ การตั้งคำถามว่า รัฐศาสตร์ควรมีความเป็น “ศาสตร์” หรือไม่ ยังเป็นคำถามที่ได้รับการถกเถียงนับจากหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมาจวบจนปัจจุบัน กล่าวคือ ความเป็นศาสตร์ต้องมี 2 ลักษณะคือ สามารถอธิบายเหตุการณ์ใด ๆ ได้อย่างชัดเจนและสามารถทำนายได้ว่าเมื่อตัวแปรต่าง ๆ เข้าเงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่งแล้ว อนาคตจะเป็นเช่นใด เช่น หากว่าผู้บริโภคมีรายได้เท่าเดิม แต่ราคาสินค้าสูงขึ้น ผู้บริโภคจะซื้อสินค้าน้อยลง เป็นต้น ปัญหาหลักคือแล้วสิ่งเป็นการศึกษาการเมือง จำเป็นจะต้องให้ความสำคัญกับความเป็นศาสตร์หรือไม่ บางกลุ่มที่เชื่อว่า รัฐศาสตร์จำเป็นต้องเป็นศาสตร์เพราะพฤติกรรม (behavior) มนุษย์ทั้งโลกคล้าย ๆ กัน จึงง่ายมากที่จะอธิบาย และยิ่งพฤติกรรมมนุษย์มักจะสร้างปรากฏการณ์ต่าง ๆ ซ้ำ ๆ กัน จึงง่ายที่จะทำนาย ผลที่ตามมาเกี่ยวข้องกับวิธีการหาข้อมูล เราจะพบงานเหล่านี้ผ่านงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำสำรวจประชามติ (Poll) หรือผ่านโปรแกรม SPSS ในสังคมไทย งานทางด้านรัฐศาสตร์เป็นไปตามแนวทางดังกล่าวไม่ต่ำกว่า 80 %

สำนักที่บอกว่าไม่จำเป็นมักจะกล่าวว่า เพราะการกระทำที่ต่าง ๆ (action) ของมนุษย์เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน ยากที่จะอธิบาย แม้คนสองคน จะมีพฤติกรรมเดียวกัน แต่เมื่อเรียนรู้ถึงสองคนนั้นแล้ว ทั้งสองคนอาจจะให้เหตุผลต่างกัน เราจึงควรให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจพวกเขาเหล่านั้นมากกว่า อีกทั้ง การวิพากษ์กระบวนการทัศน์องค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ที่สมาทานต่อการศึกษาให้เป็นแบบวิทยาศาสตร์ นักวิชาการจำนวนหนึ่งจึงระบุว่ารัฐศาสตร์เช่นนั้นกลายเป็น “โศกนาฏกรรม” และ “ความไร้นัยยะ” จึงจำเป็นต้องคิดถึงการ “ทวนกระแส” (พิจารณาข้อวิพากษ์อย่างเข้มข้นใน Ricci, 1984 ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2528 และไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงการศึกษารัฐศาสตร์อย่างน้อยเบื้องต้น เนื้อหาควรครอบคลุมการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการปกครองและการเมือง ตลอดจน ฐานคิดที่รองรับ การปกครองในที่นี้บ่งบอกถึงความสำคัญของรัฐ หลักเบื้องต้นมักจะกล่าวถึงองค์ประกอบของรัฐโดยทั่วไปคือมีดินแดน ประชากร รัฐบาลและอำนาจอธิปไตย, รูปแบบรัฐ ไม่ว่าจะเป็น รัฐเดี่ยว (รัฐบาลกลางมีอำนาจแผ่ขยายไปทั่วประเทศ มักมาจากขนาดของพื้นที่ที่ไม่กว้างขวางเกินไป หรือประชากรไม่ได้หลากหลายด้วยเชื้อชาติ ศาสนาใด ๆ หรือประวัติศาสตร์จำเพาะของรัฐนั้น ๆ) รัฐรวมหรือสหพันธรัฐ (รัฐบาลกลางมีอำนาจบริหารดูแลเฉพาะเรื่องที่สำคัญ ๆ เช่น การเงินและการคลังของประเทศ นโยบายความมั่นคงและนโยบายต่างประเทศ ส่วนที่เหลือเป็นอำนาจของรัฐบาลมลรัฐ), ระบบ

การปกครอง เช่นระบบรัฐสภา ระบบพรรคเดียว ระบบประธานาธิบดี และระบบกึ่งประธานาธิบดี, ระบบการปกครอง เช่น ประชาธิปไตย เผด็จการทหาร สังคมนิยม ฯลฯ , สถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐธรรมนูญ รัฐสภา รัฐบาล และศาล รวมถึง พรรคการเมือง ระบบราชการ องค์การอิสระ ฯลฯ ตัวอย่างข้างต้น ผู้ศึกษาสามารถเลือกจะศึกษาประเด็นใดประเด็นเดียวก็ได้ เช่น ศึกษาความสัมพันธ์ของรัฐบาลกลางกับหน่วยงานส่วนภูมิภาคหรือท้องถิ่นของรัฐเดียว หรือตัวอย่างเดียวกัน แต่ศึกษาในประเทศที่เป็นสหพันธรัฐ หรือสามารถศึกษาเปรียบเทียบประเด็นดังกล่าวระหว่างประเทศ ทำนองเดียวกันกับการศึกษาระบบการปกครอง วิชาหลัก รัฐศาสตร์เบื้องต้นจะเน้นย้ำความสำคัญและองค์ประกอบของระบบรัฐสภาว่า หมายถึงอะไร สมาชิกดำรงตำแหน่งโดยวิธีใด นายกรัฐมนตรีได้รับการเลือกอย่างไร หรือถอดถอนอย่างไร ผู้ศึกษาสามารถศึกษาเปรียบเทียบความสำคัญและองค์ประกอบของระบบรัฐสภา ระบบประธานาธิบดี หรือกึ่งประธานาธิบดีได้ ที่สำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่านั้นคือ การศึกษาปรัชญาการเมืองยุคคลาสสิก นับจากโสกราตีส (Socrates) จนถึงงานในศตวรรษที่ 15 โทมัส มอร์ (Thomas More) โดยการที่นักรัฐศาสตร์ส่วนหนึ่งเริ่มศึกษาจากโสกราตีสเพราะเชื่อว่า เขาเป็นคนแรกที่นำคำถามที่ตั้งอยู่กับท้องฟ้า ดวงดาวและพระเจ้า มาสู่คำถามเกี่ยวกับมนุษย์เป็นผู้แรก

เพื่อสนับสนุนการคิดเชิงวิพากษ์ในมุมมองของบทความวิชาการนี้ ผู้ศึกษารัฐศาสตร์ควรเริ่มถกเถียงและตั้งคำถามอย่างจริงจังต่อปรัชญาการเมืองยุคกรีก เป็นการศึกษาเริ่มต้นที่คำถามส่วนใหญ่เป็นเชิงอุดมคติมาจากระบบการสนทนา เช่น ชีวิตที่ดี ควร เป็นอย่างไร ความดี ควร เป็นอย่างไร ความยุติธรรม ควร เป็นอย่างไร ความตาย ควร เป็นอย่างไร รัฐอุดมคติ ควร เป็นอย่างไร มิตรแท้ ควร เป็นอย่างไร ผู้ปกครองที่ดี ควร เป็นอย่างไร ความรัก ควร เป็นอย่างไร ฯลฯ ชุดคำถามที่ปราศจากคำตอบเหล่านี้ต่างอุดมคติทั้งนั้น แต่กลับเต็มไปด้วยคุณคำถามหาศาล? มิใช่หรือหรือว่า คำถามที่ดีและยังไม่มีคำตอบที่ลงตัว (problematic) หลายคราดูมีคุณค่ากว่าคำตอบตรงตัวที่สถาปนาตัวเองว่าเป็น “ความจริง” ที่ไม่เปิดโอกาสให้เข้าไปถามเสียอีก การตั้งคำถาม “ควรเป็น” มีประโยชน์ในแง่ที่เราสงสัยกับสิ่งที่ “เป็นอยู่” เพราะสิ่งที่เป็นอย่างนี้ก็มักจะสถาปนาตัวเองว่าเป็น “ความจริงที่เราต้องยอมรับ”

บทสนทนาของเพลโต (Plato) ที่น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีคือ อพอลอจี (apology) เป็นตัวอย่างอันทรงคุณค่าในการแสดงออกถึงการที่สังคมการเมืองเลือกที่จะกำจัดคนที่เห็นแย้งคิดต่างโดยใช้ความรุนแรงต่อผู้นั้น บทสนทนานี้กล่าวถึงโสกราตีสขณะที่ยายุ 70 ปี กำลังขึ้นศาลเอเธนส์เพื่อกล่าวแก้คดีที่ตนเองถูกเมเลตัสและพรรคพวกฟ้องร้อง และหากโสกราตีสมีความผิด โทษสูงสุดคือโทษประหารชีวิต ข้อหาการฟ้องร้องคือ “มีคนที่มีชื่อโสกราตีส เป็นคนฉลาด คนที่ชอบครุ่นคิดเรื่องต่าง ๆ ในฟ้า และเป็นผู้ที่ได้ค้นคว้าเรื่องใต้พิภพ และเป็นผู้ที่ทำให้เหตุผลที่อ่อนกว่าเป็นเหตุผลที่แข็งแรงกว่า” และ “...โสกราตีสกระทำการอันไม่ยุติธรรม เป็นคนที่ไม่อยู่นิ่ง ชอบค้นคว้าสิ่งที่อยู่ในพิภพและที่อยู่ในสวรรค์ และทำให้เหตุผลที่อ่อนกลายเป็นเหตุผลที่แข็งแรงและสอนสิ่งเหล่านี้กับคนอื่น ๆ” (สมบัติ จันทรวงศ์, 2549)

ควรต้องย้ำอย่างยิ่งว่า บทสนทนาอพอลอจี ไม่ใช่เพียงแค่การแก้ต่างตัวเองของโสกราตีสในศาล แต่เนื้อหาของบทสนทนาคือการแสดงออกถึงสัมพันธ์ภาพที่แทบเข้ากันไม่ได้ระหว่างนักปรัชญากับนคร โสกราตีสพยายามสื่อว่า ตนเองไม่รู้อะไรเลยจึงเข้าไปชวนผู้อื่นสนทนาด้วย แม้กระทั่ง ผู้ที่อ้างว่าตนเองรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างถ่องแท้ แต่พอเจอคำถามเข้าเรื่อย ๆ เอาเข้าจริง ๆ พวกเขากลับไม่ฉลาด โดยไม่ฉลาดตรงที่ “คิดว่าตนเองเป็นผู้

ฉลาด แต่เขาไม่ฉลาดจริง” ขณะที่โสเกรตีสกล่าวว่า “ที่ดูเหมือนว่าข้าพเจ้าจะฉลาดกว่าคนผู้นี้ เพราะสิ่งที่ข้าพเจ้าไม่รู้ ข้าพเจ้าก็ไม่ได้คิดว่าข้าพเจ้ารู้เสียด้วย” (สมบัติ จันทรวงศ์, 2549) สำหรับโสเกรตีสแล้ว ความฉลาดของเขามาจากการไม่โอ้อวดในการอ้างว่า รู้ในสิ่งที่ไม่รู้เฉกเช่นที่คนอื่นโอ้อวด เขาย้ำเสมอว่า เขาไม่รู้อะไรเลย เมื่อไม่รู้หน้าที่ของนักปรัชญาคือการถกเถียงแลกเปลี่ยน แต่ด้วยท่าทีเช่นนี้ผลลัพธ์ที่ตามมาคือ โศกนาฏกรรมความตายของผู้ที่รักและทำทุกอย่างเพื่อนครที่เขาอาศัยอยู่

บทสนทนาต่อมาที่ควรศึกษาคือยูโทโพที่ถกเถียงกันเรื่องความคลั่งในพระเจ้าเกินเหตุ และ ใครโท่กล่าวถึงการยอมรับบทลงโทษประหารชีวิตและไม่ยอมหนีออกจากคุกตามที่ใครโตนเสนอ อันได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นรูปแบบ “อารยะขัดขืน” ของโสเกรตีส รวมถึง เพโต ที่กล่าวถึง ร่างกายกับจิตวิญญาณ ที่แยกขาดจากกัน หลังความตาย หรือ *Symposium* ที่กล่าวถึงความรัก ฯลฯ

แน่นอนว่า ควรต้องอ่านงานแรกเริ่มของ Aristotle ด้วย โดยเฉพาะหนังสือ *The Politics* และ *Nicomachean Ethics* งานปรัชญาการเมืองคลาสสิกที่มีควรพลาดอีกชิ้นหนึ่งคือ *ยูโทเปีย* (Utopia) ของ เซอร์ โทมัส มอร์ ที่กล่าวถึง เกาะหนึ่งที่เป็นรูปแบบการจัดการปกครองที่สมบูรณ์ ในยูโทเปีย ไม่มีระบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ดังนั้น ทรัพย์สินส่วนบุคคลจึงไม่มีความสำคัญ สังคมจึงไม่มีความเหลื่อมล้ำ แต่มอร์ย้ำเสมอถึงการผสมผสานระหว่างสิ่งที่จริงที่เป็นไปได้กับส่วนที่อยากให้เป็นแต่เป็นไปไม่ได้ (โทมัส มอร์, (สมบัติ จันทรวงศ์ แปล), 2526)

ขณะที่งานปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ที่เริ่มนับจากแมคเคลเวลลี เป็นต้นมาสำคัญยิ่งย่อนไม่ต่างกัน ควรต้องย้าถึงรอยแยกระหว่างปรัชญาการเมืองคลาสสิกกับปรัชญาการเมืองสมัยใหม่คือ ปรัชญาการเมืองคลาสสิกตั้งคำถามกับสิ่งที่ควรจะเป็น แต่ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่กล่าวเน้นถึงความจริงที่ดำรงอยู่ มิใช่ควรจะเป็น และควรไล่เรียงงานของ โทมัส ฮอบส์ จอห์น ล็อก รุสโซ มิลล์ วอลแตร์ ฮูม คานท์ เบนแธม ที่สำคัญจนขาดไม่ได้คือ มาร์กซ์และเอนเงิลส์ และนิทเช่ และหนังสือที่ไม่ควรพลาดคือ *การตีพิมพ์ฉงน: นิยายปรัชญาการเมือง* (สตีเวน ลูคัส , (เกษียร เตชะพีระ แปล), 2541)

จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกล่าวถึงสายธารการศึกษาต่อไปว่า ผู้ศึกษารัฐศาสตร์ควรตระหนักถึงอิทธิพลความคิดหลังสมัยใหม่ หรือหลังโครงสร้างนิยมอันเป็นศัพท์ในเชิงญาณวิทยา โดยเน้นความสำคัญต่อการตั้งคำถามกับ “ความรู้-ความจริง” ว่ากระบวนการสถาปนาความจริงมีที่ไปที่มาอย่างไรในประวัติศาสตร์ มีการกีดกันความจริงชุดใดออกไปบ้างหรือเสริมชุดใดเข้ามาบ้าง เพื่อให้ความจริงถูกสถาปนาเป็นความจริงเสมือนแท้ระดับหนึ่ง การชุดศึกษาค้นหาสิ่งที่ถูกกีดกันออกจากประวัติศาสตร์ว่าด้วยความจริงจึงเป็นลักษณะการศึกษาที่สำคัญของ มิเชล ฟูโกต์ ดังที่เรียกว่าวาทวิทยาหรือการศึกษาแบบการรื้อสร้าง (deconstruction) ของเดอริดา อันเป็นการศึกษาผ่านการอ่านตัวบท การรื้อสร้างเป็นภาคปฏิบัติการของการทำให้การแยกคู่ตรงข้ามสั่นคลอน (overturning) และการเข้าไปแทนที่ (displacement) ให้กับสิ่งที่ถูกกดทับ รวมถึง ต้องทำด้วยความรอบคอบเพื่อชี้ให้เห็นถึงรอยแยก (crevice) ที่รายล้อมอยู่ในการแยกคู่ดังกล่าว ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การเคลื่อนที่ต่าง ๆ ของการรื้อสร้างไม่ได้เป็นการทำลายโครงสร้างใด ๆ จากภายนอก แต่เป็นการจัดการภายในโครงสร้างนั้น ๆ ด้วยวิธีหนึ่ง (certain way) เพราะเราไม่ได้แยกสิ่งต่าง ๆ ออกมา แต่เป็นการปล่อยให้ผู้เขียนตกเป็นเหยื่อของงานเขียนตนเอง (fall prey to its own work) (Derrida, 1976 : 14)

ควรต้องยกตัวอย่างงานสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแบบวงศาวิทยา หากถือว่าการศึกษาทางรัฐศาสตร์ให้ความสำคัญกับการปกครองและการเมือง ตลอดจนให้ความสำคัญกับอำนาจแล้ว น่าจะทำให้การศึกษารัฐศาสตร์ไม่ถูกผูกขาดความหมายจนคับแคบเกินไปหรือ อิทธิพลแนวคิดหลังโครงสร้างนิยมทำให้นักรัฐศาสตร์จำนวนหนึ่งศึกษาประวัติศาสตร์อย่างมีชีวิตชีวาและตื่นเต้น โดยพิจารณา “อำนาจ” ในการสร้างความจริง ประกอบกับภาคปฏิบัติการของสถาบันต่าง ๆ ที่มาร่วมผลิตซ้ำความจริง แต่ทั้งนี้ ไม่ควรแยกขาดว่างานดังต่อไปนี้ต้องเป็นลักษณะประวัติศาสตร์ เพียงเพราะผู้เขียนสอนสาขาประวัติศาสตร์ บทความวิชาการนี้จะยกตัวอย่างงานบางชิ้น ดังนี้

งานของธงชัย วินิจจะกุล (2544) ที่พิจารณา “ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม” เป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องด้วยประวัติศาสตร์แม่แผนใหญ่ของประเทศไทยที่ระบุว่า การไม่เสียดินแดนให้อังกฤษและฝรั่งเศสในช่วงล่าอาณานิคมเป็นเพราะพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์ ประวัติศาสตร์เช่นนี้ยกย่องพระเกียรติจนไม่มีที่ทางให้เรื่องราวอื่น ๆ ได้ออกมาโลดแล่นแต่อย่างใด ขณะที่ประวัติศาสตร์ชุดเดียวกันยังกล่าวอ้างถึงการเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้แก่ประเทศฝรั่งเศสเป็นเรื่องน่าเศร้าที่สยามถูกมหาอำนาจที่เปรียบตั้งสุนัขหมาป่ารังแกลูกแกะคือสยาม การรังแกเป็นความชอกช้ำเพราะถูกฝรั่งเศสหัวขวิดดินแดนอันเคยเป็นของสยามมายาวนานไป แต่ธงชัยชี้ให้เห็นอีกแบบหนึ่งว่า ในอดีตระบบรัฐชาติยังไม่เกิดขึ้น การจะอ้างว่าดินแดนใดเป็นของใครยังไม่มี เทคโนโลยีในการทำแผนที่ก็เพิ่งมีในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาเอง ก่อนหน้านั้นแผนที่ประเทศไทยก็คือแผนที่ไตรภูมิพระร่วงนับจากชั้นสวรรค์ลงมาถึงพระมหากษัตริย์และไปถึงชั้นนรกต่ำสุด ดังนั้น ดินแดนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นล้านนา อีสาน เวียงจันทร์ ปัตตานี ฯลฯ มิเคยเป็นของสยามในความหมายรัฐชาติปัจจุบันแต่อย่างใด พวกเขาเพียงแต่ต้องส่งบรรณาการให้สยาม ทำนองเดียวกันกับที่สยามต้องส่งบรรณาการให้ประเทศที่ใหญ่กว่า เช่น จีน หากเหมารวมว่าการส่งบรรณาการให้คือการเป็นดินแดนเดียวกัน นั่นหมายความว่าสยามต้องเป็นของจีนเช่นกัน ก่อนหน้านั้นสยามใช้เงินงบประมาณจากงบพระคลังไปมากในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 4 ในการ “ทำสงคราม” เพื่อยึดดินแดนต่าง ๆ เหล่านั้น อย่างไรก็ตาม ในร.ศ.112 สยามพยายามจะเข้าไปยึดฝั่งขวาแม่น้ำโขง แต่ด้วยอาณาพทางกองกำลัง ทำให้สยามพ่ายแพ้ฝรั่งเศสเพราะยึดไม่ได้ ประวัติศาสตร์ที่ถูกมองข้ามไปคือ “ความพยายามเป็นจักรวรรดิ” ที่สยามกระทำต่อฝั่งขวาแม่น้ำโขงไม่ต่างจากจักรวรรดิฝรั่งเศส และควรต้องพิจารณาอีกว่า การที่สยามยึดครองล้านนา อีสาน ปัตตานี ฯลฯ ประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยมมักอธิบายว่า เป็นเพราะบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์ที่ผนวกดินแดนสยามได้สำเร็จ ขณะที่ยึดฝั่งขวาแม่น้ำโขงไม่สำเร็จ ประวัติศาสตร์กล่าวว่า “สยามถูกรังแก”

อำนาจในการผลิตซ้ำประวัติศาสตร์ชุดดังกล่าวผ่านสถานศึกษา ตำรา หนังสือ ฯลฯ ทำให้คนรุ่นหลังเชื่อโดยปริศนาใจว่าสยามถูกรังแกจริง ๆ พร้อมกับฉายภาพว่าฝรั่งเศสหัวขวิดเป็นชาติที่น่ารังเกียจปานใด อย่างไรก็ตาม ในฝรั่งเศสหัวขวิดที่เป็นที่น่าเกลียดของคนรุ่นหลัง หากเราไม่รู้ว่าเคยเป็นที่ชื่นชอบของชนชั้นนำสยามในช่วงเวลานั้นเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นต้นแบบของความ “ศิวิไลซ์” ที่ชนชั้นนำสยามไขว่คว้าเพื่อจะเป็นเหมือน(ธงชัย วินิจจะกุล, 2546)

ความพยายามเป็นคิวิไลซ์แสดงผ่านการส่งลูกหลานชนชั้นนำไปเรียนประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ไม่ว่าจะเป็นอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน รัสเซีย ฯลฯ ประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยมระบุว่า การไปต่างประเทศของชนชั้นนำส่งมาเสมอเป็นการเจริญสัมพันธ์ไมตรี ทำให้สยามรักษาเอกราชได้เพราะประเทศในยุโรปไม่ได้มองสยามเป็นศัตรู แคมบางประเทศช่วยถ่วงดุลอำนาจไม่ให้อีกประเทศยึดครองสยาม การกล่าวเช่นนี้แม้จะไม่ได้ผิดพลาดอย่างสำคัญใด ๆ แต่ชุดความจริงที่ถูกพลัดพรากไปคือ การไปต่างประเทศแม้จะไปเพื่อสร้างเอกลักษณ์ในการเป็นคิวิไลซ์ให้ชนชั้นนำสยามก็จริง แต่หลังจากกลับมาสยาม ชนชั้นนำบางส่วนกลับมองประชาชนในสยามที่เป็นตัวถ่วงการพัฒนา โดยการระบุว่าสยามไม่สามารถพัฒนาได้เพราะมีคนป่าและคนบ้านนอกมากไป นั่นคือ สร้าง “คนอื่น” ภายในสังคมไทยเอง (ไม่ต่างจากสายตาที่นักปกครองและปัญญาชนจากประเทศตะวันตกมองดูบ้านป่าเมืองเถื่อนในอาณานิคมทั้งหลาย) ขณะที่ยุโรปที่เป็นภัยคุกคามกลับเป็นยุโรปที่น่าพิสมัย ไม่เพียงแต่การเดินทางไปสยามของชนชั้นนำเพื่อผูกสัมพันธ์ไมตรี สิ่งที่ประวัติศาสตร์มิได้กล่าวคือ “การจับจ่ายใช้สอยตลอดทาง” ของพระมหากษัตริย์ขณะเยือนประเทศยุโรป “จนมีผู้กล่าวว่า การเสด็จประพาสยุโรปทั้ง 2 ครั้ง เป็นการจับจ่ายซื้อของระดับราชันย์” (ธงชัย วินิจจะกูล, 2546: 58)

การจับจ่ายใช้สอยตลอดทางมิใช่สิ่งที่ผิด หากไม่ประสพกับเรื่องราวที่ถูกโยงแบบผิดที่ผิดทางและอิงบริบทที่ผิดฝาผิดตัวในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้งภายหลังปี 2540 เนื่องจากขณะนั้น สังคมไทยถือเอาชนชั้นนำสยามสมัยพระพุทธเจ้าหลวงเป็นแบบอย่างของการต่อสู้เพื่อให้รอดพ้นจักรวรรดินิยมยุโรป ดังนั้น สังคมไทยหลังปี 2540 จึงควรรักษาตัวเองให้รอดพ้นจากจักรวรรดินิยม IMF ให้ได้เช่นกัน จึงเริ่มผลิตซ้ำ “ความคิดเสด็จพ่อ 5” พร้อมความคิดชาตินิยมสุดขั้ว เพื่อสำนึกพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ปกป้องสยามและสามารถเป็นแรงบันดาลใจให้สยามรอดพ้นจากวิกฤติเศรษฐกิจได้ ดังนั้น คนไทยจึงควรกินของไทย ใช้ของไทย และประหยัด ทั้ง ๆ ที่หากศึกษาโดยละเอียดคือ “การใช้จ่ายเกินตัวในปลายรัชสมัยของพระองค์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “อภิมหาโครงการ” (mega projects) ในช่วงปลายรัชกาลได้แก่การสร้างพระราชวังดุสิต อัมพรสถาน วิมานเมฆ อภิเษกดุสิต และพระที่นั่งอนันตสมาคม กลายเป็นภาระทางการคลังของประเทศสยามที่ตกทอดไปถึงรัชสมัยถัดไป” (ธงชัย วินิจจะกูล, 2546: 65)

กล่าวโดยสรุป การโยง “อำนาจ” ที่ทำหน้าที่ผลิตวาทกรรมให้เรื่องราวต่าง ๆ ถูกสร้างเป็น “ประวัติศาสตร์แม่แผน” คอยทำหน้าที่กล่อมเกลาสังคมไทยให้คล้อยตามมาตลอด เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์พร้อมศึกษาการเมือง “เรื่องความจริง” ไปในตัว ท้ายที่สุด ธงชัย วินิจจะกูลสรุปว่า กลวิธีวิทยาประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบไทยๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มี 3 ประการ ประการแรกคือ การนำกรณีพิพาทเรื่องดินแดนกลายเป็นเรื่องนำเสนอสารเห็นใจต่อสยาม ประการที่สองคือ การเชื่อว่าระบอบรัฐชาติมีมาอย่างนานจนถึงขั้นอ้างได้ว่าหัวเมืองต่าง ๆ เป็นของสยามมายาวนานนับจากสมัยกรุงสุโขทัย ทั้ง ๆ ที่ความคิดเรื่องรัฐชาติเพิ่งมีในช่วงเทคโนโลยีการทำแผนที่ประเทศ จนถึงกล่าวพูดได้ว่า “เราเสียดินแดน” และประการที่สาม คือการนำ “กรุงเทพฯ” เป็นศูนย์กลางและจุดยืนของการมองประวัติศาสตร์ พร้อมผูกขาดความหมายในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ไทยไปเสียหมด มิสนใจว่าหลวงพระบาง เวียงจันทน์ น่าน เชียงใหม่ เชียงขวาง พระตะบองหรือพนมเปญ จะเห็นอย่างไร (ธงชัย วินิจจะกูล, 2546: 63)

ตัวอย่างของการศึกษาประวัติศาสตร์ช่วงรัชกาลที่ 5 น่าจะชัดเจนเพียงพอที่จะกล่าวได้ว่าการศึกษาระบบวงศาวินิจฉัยเป็นอย่างไร ดังที่กล่าวแล้วว่าเป็นการศึกษาสิ่งที่เคยปรากฏแต่ถูกกีดกันออกไปจากประวัติศาสตร์ตัวอย่างในสมัยรัชกาลที่ 7 ก็น่าสนใจไม่ต่างกัน

ประเด็นที่ถูกถกเถียงมากที่สุดในช่วงเวลาขณะนั้นมี 2 ประเด็นคือ เรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และการสละราชย์ของพระองค์ 2577 (ปฏิทินเก่า) “ความจริง” ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงการปกครองชุดคำอธิบายหลักคือการมองว่า รัชกาลที่ 7 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้รักประชาธิปไตยที่ถูกรังแกโดยคณะราษฎรกลุ่มที่ “ชิงสุกก่อนห่าม” ซึ่งการปกครองแบบอำนาจอธิปไตยที่ชิงสุกก่อนห่ามเพราะพระองค์ได้ร่างรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชนไว้ก่อนแล้ว แต่ยังไม่ทันได้นำเสนอกลับถูกปฏิวัติเสียก่อน

ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้ว การปฏิวัติดังกล่าวกระทำโดยคนรุ่นใหม่ที่บางส่วนได้รับการศึกษาจากต่างประเทศมีความรู้สึกไม่พอใจระบอบการเมืองในขณะนั้นที่ค่อนข้างคับแคบและไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ของประเทศและโลกที่เปลี่ยนแปลงไป¹ (ยาสุกิชิ ยาตาเบ (เอจิ มูราชิมะและนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ แปล)) ความไม่พอใจสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์และเครือข่ายชนชั้นสูงถูกนำเสนออย่างแพร่หลายผ่านทั้งหนังสือ หนังสือพิมพ์ (อรรถพร กุมพพิสมัย, 2532) รวมถึงการเขียนฎีกา (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2540; ศักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา, 2547) แม้จะมีการเปิดเผยในภายหลังการปฏิวัติว่า พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 7 ได้ทรงร่างรัฐธรรมนูญเพื่อปรับเปลี่ยนสถานะของพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว แต่เมื่ออ่านร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวโดยละเอียดจะพบว่าร่างรัฐธรรมนูญนี้กลับกลายเป็นการเพิ่มพระราชอำนาจให้สถาบันพระมหากษัตริย์เข้มแข็งขึ้นและขยายฐานอำนาจของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้แผ่ขยายออกไปยิ่งขึ้นมากกว่าที่จะเปิดโอกาสให้กลุ่มอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศเสียอีก (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547: 122) ผลที่ตามมาจึงมีเนื้อหาจำนวนหนึ่งที่โจมตีพระมหากษัตริย์และกลุ่มอนุรักษนิยมอย่างดุเดือดเผด็จการในแถลงการณ์ของคณะราษฎรฉบับที่ 1

ขณะที่ประเด็นว่าด้วยการสละราชย์ด้วยพระราชหัตถเลขา คือ “...ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจโดยสิทธิขาดและโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร...” (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2548: 515; สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, 2544: 9-13) ถ้อยแถลงดังกล่าวทรงพลังยิ่ง แม้กระทั่งก่อนการลุกฮือโค่นล้มรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กลุ่มนักศึกษาผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญยังยกพระราชดำรัสจากจดหมายสละราชย์ของพระองค์มาแจกจ่ายในวันที่ 6 ตุลาคม 2516 ก่อนจะกลายเป็นหนึ่งในชนวนที่นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทั้ง ๆ ที่หากศึกษาประวัติศาสตร์ที่ไม่ถูกนับให้เป็นประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานั้นจะพบว่า การสละราชย์ของพระองค์เป็นผลมาจากการต่อรองอำนาจที่ไม่สำเร็จระหว่างพระองค์กับรัฐบาลคณะราษฎร กล่าวคือ การต่อรองพระราชอำนาจของรัชกาลที่ 7 กับคณะราษฎรมี

¹ ในมุมมองของยาสุกิชิ ยาตาเบ อดีตอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำสยาม (2471-2479) ที่ใช้ชีวิตช่วงเปลี่ยนผ่านในสังคมไทย เขาเห็นว่าในช่วงก่อนการปฏิวัติ 2475 สยามเป็นการปกครองแบบ “คณาธิปไตยของพวกเจ้านาย” ซึ่งมีการใช้อภิสิทธิ์และระบบอุปถัมภ์อย่างแพร่หลาย ทั้งยังมีการใช้ตำแหน่งหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ไม่ใส่ใจประชาชนแต่อย่างใด แม้จะมีแนวคิดปฏิรูปการเมืองแบบค่อยเป็นค่อยไปตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 7 แล้ว แต่เขาเห็นว่า “รอไปอีกหนึ่งร้อยปีก็ไม่สำเร็จ” อ้างใน ยาสุกิชิ ยาตาเบ (น.6-7)

หลายประเด็นด้วยกัน เช่น การที่รัชกาลที่ 7 ขณะทรงพำนักที่ประเทศอังกฤษทรงมีพระราชบันทึกลี้ภัยถึงรัฐบาลเพื่อขอให้แก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อเพิ่มอำนาจให้พระมหากษัตริย์ในการเลือกผู้ที่จะเป็นสมาชิกแต่งตั้งของรัฐบาลหรือสมาชิกประเภทที่ 2 จำนวนครึ่งหนึ่งของสมาชิกสภาทั้งหมด และให้พระมหากษัตริย์สามารถวิโต้กฎหมายที่แม้จะได้รับความเห็นชอบผ่านรัฐสภาแล้ว และในกรณีการวิโต้แล้ว สภาผู้แทนราษฎรเป็นอันต้องยุบไปในคราวเดียวกัน (สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, 2544: 16) นอกจากนี้ พระองค์ยังมีพระราชประสงค์ให้ยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันรัฐธรรมนูญที่รัฐบาลตราขึ้นภายหลังมีความพยายามจะล้มล้างรัฐธรรมนูญโดยกบฏบวรเดช พระองค์ยังมีพระราชประสงค์ให้ลดโทษกบฏบวรเดช (ตลอดจน ไม่ยกเลิกเบี้ยบำนาญเกี่ยวกับข้าราชการที่ถูกปลดในเหตุที่สงสัยเกี่ยวกับกบฏ และงดฟ้องผู้ถูกสงสัยในเรื่องกบฏ) รวมถึง ห้ามรัฐบาลตั้งงบประมาณกระทรวงวัง และอำนาจว่าด้วยการอภัยโทษที่ไม่ควรเป็นเรื่องของฝ่ายบริหารเท่านั้น (แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2478) ตัวอย่างการต่อรองแต่ละเรื่องเหล่านี้ รัฐบาลได้นำเข้ามาปรึกษาในรัฐสภาทุก ๆ เรื่องและรัฐสภาไม่เห็นด้วยตามจำนวนเสียงข้างมากโดยให้เหตุผลว่า จะทำให้พระมหากษัตริย์ทรงไม่อยู่เหนือการเมืองอย่างสมพระเกียรติ รัฐบาลจึงทำเรื่องไปแจ้งพระองค์โดยปฏิเสธด้วยความสุภาพทุกครั้ง ขณะที่พระองค์ทรงใช้วิธีชี้ว่าจะสละราชย์เรื่อยมาเพื่อให้รัฐบาลยอมทำตามพระราชประสงค์² (สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, 2544; วัลย์วิภา จรุงโรจน์, 2520) แต่เมื่อรัฐบาลไม่ยอม พระองค์จึงทรงเขียนจดหมายสละราชย์

เมื่อถ้อยคำดังกล่าวถูกใช้ในการต่อสู้ของนักศึกษารุ่น 14 ตุลาคม 2516 จึงเป็นการจดจำแบบผิดฝาผิดตัวที่ว่า นักศึกษาสามารถรักทั้งในหลวงและปรีดี พนมยงค์ได้พร้อมๆ กัน (ธงชัย วินิจจะกุล, 2544) หรือที่ประจักษ์ ก้องกีรติ สรุปในวิทยานิพนธ์ดีเด่นของเขาว่า “การจับคู่ให้คณะราษฎรเป็นบรรพบุรุษของรัฐบาลจอมพลถนอม ในขณะที่รัชกาลที่ 7 เป็นตัวแทนเจตนารมณ์ของประชาชนที่แพร่หลายมาก่อนหน้าในวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตย ได้แสดงพลังทางการเมืองของมันเป็นอย่างเต็มศักยภาพในหนังสือ และใบปลิวของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ...การปรากฏตัวของข้อความพระราชหัตถเลขาและข้อความในใบปลิวของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญมิใช่ข้อบ่งชี้หรือความบังเอิญ หากเราเข้าใจและมองเห็นความเคลื่อนไหวทางความคิดที่ดำเนินมาก่อนหน้านั้นหลายปี เราจะเข้าใจได้ว่าวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตยนั้นเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาวาทกรรมต่อต้านเผด็จการของนักศึกษาและปัญญาชนมาตั้งแต่เริ่มแล้ว” (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2556: 519)

² อันที่จริง ผลจากการต่อรองอำนาจในหลายๆ เรื่องไม่สำเร็จ พระองค์จึงทรงขู่ที่จะสละราชย์นั้น การใช้วิธีนี้ พระองค์เคยทรงบรรยายต่อเจมส์ แบ็กสเตอร์ระหว่างทรงพำนักในอังกฤษว่า “เป็นอาวุธร้ายแรงที่สุด...” ซึ่งได้ทรง “ใช้อย่างได้ผลมาหลายครั้งแล้ว” และยังคงกล่าวอีกว่า จะต้อง “สามารถหลีกเลี่ยงในสิ่งที่ซึ่งปลอดภัยบางแห่ง” ถ้าทรงขู่สละราชย์ในกรุงเทพฯ “จะได้ผลไม่ถึงครึ่ง” อ้างใน สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2554: 14) หรือความเชื่อมั่นในวิธีการขู่ยังถูกกล่าวโดย ม.ล. วัลย์วิภา จรุงโรจน์ (2520: 170) ที่อ้างจากเอกสารกระทรวงต่างประเทศอังกฤษ (จดหมายส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ 7 ถึงที่ปรึกษารัฐบาลไทยชาวอังกฤษ) ว่าเป็นวิธีการที่น่าสนใจที่สุด ม.ล.วัลย์วิภาอ้างว่า “เนื่องมาจากประเทศอังกฤษเคยแยมพราว่า หากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ สละราชย์ ประเทศไทยจะต้องเกิดจลาจลแน่ ซึ่งในภาวะเช่นนั้น อังกฤษจำเป็นต้องเข้าแทรกแซงกิจการในประเทศไทยทันที...ทรงทราบว่ารัฐบาลหวั่นเกรงภัยจากการแทรกแซงของต่างชาติมาก... ฉะนั้นคำขู่เรื่องการแทรกแซงจากต่างชาติจะได้ผลและทำให้รัฐบาลประนีประนอมต่อพระองค์ท่าน”

แม้แต่การศึกษาประวัติศาสตร์ในเรื่องราว 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งถือว่าเป็นโศกนาฏกรรมที่เจ็บปวดและไม่น่าเชื่อว่าจะเกิดในเมืองไทยที่อ้างหนักหนาว่าเป็นเมืองพุทธและสยามเมืองยิ้ม เพราะมีการเผาศพนักศึกษากลางถนน และแขวนคอนักศึกษาจนตายแล้ว ยังมีการรุมประชาทัณฑ์ทารุณกรรมต่อศพ การศึกษาเรื่องราวดังกล่าวมีหลากหลาย เช่น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กล่าวว่าสังคมไทยจัดการกับเหตุการณ์ดังกล่าวด้วยความเงียบ เพราะหากแตะเหตุการณ์มากเกินไปจะสร้างรอยต่างให้ฉากที่ชาวโลบิสทิสที่สังคมไทยหลอกตนเองมาตลอดว่าเป็นเมืองพุทธที่รักสงบและคนไทยคือพี่น้องกัน (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2529) หรือธงชัย วินิจจะกูล ศึกษาผ่านความอิทธิพลเหลือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ความรุนแรงในเหตุการณ์นี้ ทั้ง ๆ ที่หลังผ่านเหตุการณ์ใหม่ ๆ คนเหล่านี้ต่างภาคภูมิใจในวีรกรรมของตนเอง แม้แต่นำวีรกรรมดังกล่าวมาใช้ในการหาเสียงลงเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดกรุงเทพฯ ของบุคคลหนึ่ง การทำให้ประวัติศาสตร์ดังกล่าวเป็นเรื่องอิทธิพลเหลือยิ่งตอกย้ำการตายฟรีและความเจ็บปวดทางจิตใจที่ไม่เคยได้รับการเยียวยาเพราะในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ไม่มีที่ว่างให้ 6 ตุลาคม 2519 (ธงชัย วินิจจะกูล, 2539) ทำนองเดียวกับที่ศึกษาผู้มีส่วนใช้ความรุนแรงว่าในปัจจุบันพวกเขามองย้อนกลับไปเหตุการณ์ดังกล่าวอย่างไร ซึ่งไม่น่าแปลกใจที่จำนวนมากยังชื่นชมในวีรกรรมของตนเอง และเชื่อว่าการได้ใช้ความรุนแรงกับนักศึกษาเป็นวีรกรรมที่ทำเพื่อชาติและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อพระมหากษัตริย์ ไม่ต่างจากการศึกษาประวัติศาสตร์ของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ที่พิจารณาว่าเพลงปลุกใจที่ฝ่ายขวาใช้รับฟังเพื่อสร้างอารมณ์ฮึกเหิมขณะใช้ความรุนแรงกับนักศึกษาคือเพลงเราสู้ มีที่มาที่ไปที่พิสดารอย่างไร (สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, 2544)

การศึกษาประวัติศาสตร์โดยใช้แง่มุมทางรัฐศาสตร์ในความคิดเรื่องอำนาจในการผลิตความจริงชุดใหม่ยังมีตัวอย่างมีหลากหลาย เช่น งานของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ที่พิจารณาว่า อนุสาวรีย์รูปปั้นที่ ดุซงญอ จังหวัดนราธิวาส มีที่มาอย่างไร และรัฐไทยใช้อนุสาวรีย์ในการทำงานเพื่อบ่งบอกอะไรต่อชนกลุ่มน้อยผู้ถูกกดขี่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2551) ทำนองเดียวกับการศึกษาอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ว่าทำไมถูกสร้างขึ้นอย่างรวดเร็วภายหลังกบฏบวรเดช รวมถึง พิจารณา “ความจริง” ว่าด้วยวีรกรรมของท่าน จนชาวโคราช รับผิดชอบไม่ได้กับการศึกษาดังกล่าวนำไปสู่การเดินขบวนนับแสนคนด่าทอผู้เขียน ทั้ง ๆ ที่ “ความจริง” ไม่ควรถูกผูกขาดให้เป็น “ความจริงแท้” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2541) รวมถึงงานของ วิฑูริ์มูมิ ถือทอง ที่ศึกษาการสร้างเรื่องเล่าประวัติศาสตร์พม่าแบบใหม่ โดยอิงว่าชนชาติพม่าแต่ละเผ่ามีความปรองดองสมานฉันท์กัน และมีชาวพม่าแท้เป็นศูนย์กลางในความปรองดองดังกล่าว โดยเรื่องเล่านี้อยู่ในพิพิธภัณฑ์แห่งชาติพม่า (วิฑูริ์มูมิ ถือทอง, 2548) เป็นต้น

หรือหากเปลี่ยนจากการศึกษาแบบหลังโครงสร้างนิยม แต่ศึกษาความเป็นประชาธิปไตย เช่นเดียวกัน ระบบอบการปกครองที่มี “ฐานคิด” แตกต่างกันไป แม้ในทางปฏิบัติมักไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง แต่ในฐานคิดเช่น ระบบประชาธิปไตย เป็นการให้ความสำคัญกับ “ประชาชนเสียงข้างมาก” แต่ต้องไม่เพิกเฉยเสียงข้างน้อยเช่นกัน ผู้ศึกษาสามารถศึกษาการให้ความหมายประชาธิปไตยของกลุ่ม/ประเทศต่างๆ หรือกระบวนการเป็นประชาธิปไตย (democratization) ของแต่ละประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศอินโดนีเซีย (เป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับในช่วงหลายปีที่ผ่านมาว่ากระบวนการเป็นประชาธิปไตยเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่นอย่างยิ่ง) ประเทศไทย นับจากรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 หรือศึกษาข้อถกเถียงความเหมาะสมของการนำประชาธิปไตยโลกแบบ

ตะวันตกมาใช้ในสังคมโลกตะวันออก³ หรือศึกษาข้อถกเถียงระหว่างประชาธิปไตยกับเสรีนิยมรัฐธรรมนูญ โดย ฟารีด ซากาเรีย (Fareed Zakaria, 1997) ย้ำว่าหลายประเทศที่ไม่ใช่สหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตก กำลังเผชิญภาวะ “ประชาธิปไตยไร้เสรี” (illiberal democracy) หมายถึงประชาธิปไตย และเสรีนิยมรัฐธรรมนูญ “กำลังคลาไคลออกจากกัน : ประชาธิปไตยกำลังเบ่งบาน ในขณะที่เสรีนิยมรัฐธรรมนูญตกอยู่ในภาวะย่ำแย่” กล่าวคือ ประเทศที่มีรัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง (เป็นประชาธิปไตย) แต่ใช้อำนาจไปในทางที่ผิด (abuse) ไม่ว่าจะเป็นละเมิดสิทธิรัฐธรรมนูญ ลิดรอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ตัวอย่างมีมากมายนับมิถ้วน ขอยกเพียงบางตัวอย่างเช่นในประเทศรัสเซียสมัยบอริส เยลต์ซิน (Boris Yeltsin) หรืออาร์เจนตินาสมัยคาร์ลอส เมเนม (Carlos Menem) ปกครองโดยกฎหมายที่ออกในฐานะประธานาธิบดี แต่ไม่ให้อำนาจศาลคุ้มครองความเห็นชอบเลย นับเป็นการละเลยวิธีปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญขั้นพื้นฐานหรือรัฐสภาของอิหร่าน ที่มาจากการเลือกตั้งที่เสรีกว่าแทบทุกประเทศในตะวันออกกลาง แต่กำหนดข้อจำกัดเสรีภาพส่วนบุคคลในการพูด การชุมนุม และแม้กระทั่งการแต่งกาย ทำให้เสรีภาพที่ประชาชนมีน้อยอยู่แล้วยิ่งถดถอยลงไปอีกหรือประเทศไทยสมัย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพประชาชนผ่านนโยบายปราบปรามยาเสพติดอย่างเด็ดขาด รวมถึงการใช้ความรุนแรงต่อประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

หรือในทางตรงข้ามกับ “ประชาธิปไตยไร้เสรี” คือ “ประชาธิปไตยไส้กลวง” หรือ “ประชาธิปไตยปลอดประชาชน” (Hollowed-Out Democracy or Democracy without the Demos) (เกษียร เตชะพีระ, 2550: 6) ที่อธิบายหลายประเทศในยุโรปกลุ่มสแกนดิเนเวีย รวมถึง การเมืองไทยหลังรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 โดยเกษียร เตชะพีระกล่าวว่า รัฐธรรมนูญฉบับลงประชามติ 2550 และกฎหมายความมั่นคงภายใน รวมทั้งชุดกฎหมายจัดระเบียบคุมเข้มและจำกัดบทบาททางการเมือง พรรคการเมืองและการเมืองภาคประชาชนฉบับอื่นๆ กำลังพลิกผันไปสู่ “ระบอบประชาธิปไตยปลอดประชาชน” ภายใต้การกำกับดูแลของกองทัพ ตุลาการ ระบบราชการ เทคโนโลยี เอ็นจีโอ และบรรดาองค์กรภาครัฐ/เอกชนที่ไม่ได้มาจากเสียงข้างมาก เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว “ชะตากรรมของการเลือกตั้ง นักการเมือง พรรคการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมืองและอำนาจอธิปไตยของประชาชนในระบอบนี้จึงซุกซลักลัดผิดเคื่องมือครีมนั่นแหละไม่แน่นอน หั้วรอไม่ออก ร้องไห้ไม่ได้ ไม่รู้จะถูกตัดสิทธิยุบพรรค หรือห้ามชุมนุม ฯลฯ” (เกษียร เตชะพีระ, 2550)

ทำนองเดียวกัน หากผู้ศึกษาไม่เชื่อ/ไม่สมานานเรื่องการแบ่งคู่ตรงข้าม (binary opposition) ระหว่างประชาธิปไตยและเสรีนิยมรัฐธรรมนูญ รวมถึง ไม่เชื่อในตัวแบบประชาธิปไตยสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตกในฐานะเป็นแบบที่ดีที่สุดของฟารีด ซากาเรีย สามารถศึกษาความคิดเรื่อง “บุคลิกภาพประชาธิปไตย” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2548) เพื่อเข้าใจฐานคิดประชาธิปไตยลึกซึ้งได้ โดยความคิดดังกล่าวเปรียบประชาธิปไตยเหมือนบุคลิกภาพของมนุษย์

³ เช่นการถกเถียงของคิมแดจุง อดีตประธานาธิบดีเกาหลีใต้ กับลี กวอน ยู อดีตนายกรัฐมนตรีสิงคโปร์ โดยคนแรกเล็งเห็นความสำคัญและหลักการของประชาธิปไตยแบบโลกตะวันตกว่าสามารถใช้ได้ทุกที่ ตรงกันข้ามกับรายหลังที่เชื่อในคุณค่าแบบเอเชีย (asian value) โดยเฉพาะหลักขงจื้อว่าสำคัญต่อการปกครองมากกว่าประชาธิปไตยที่แสนวุ่นวายและไร้ระเบียบ โปรดดู Fareed Zakaria (1994)

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2548) มิได้แยกประชาธิปไตยกับเสรีนิยมรัฐธรรมนูญออกจากกัน และยังชี้ว่า แม้กระทั่งประชาธิปไตยประเทศสหรัฐอเมริกาหรือประเทศอังกฤษ ยังเต็มไปด้วยการละเมิดสิทธิเสรีภาพ ชีวิตประจำวันพลเมืองไม่ต่างจากประเทศอื่น ๆ หากแต่พิจารณาบุคลิกภาพของประชาธิปไตยว่า สัมพันธ์กับ ลักษณะอำนาจนิยมได้อย่างไร แม้ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ไม่ได้อ้างถึงโทมัส ฮอบส์ตรง ๆ แต่ร่องรอยในบทความ กลับได้รับอิทธิพลความคิดจากฮอบส์ โดยเฉพาะในความคิดว่าด้วยสภาวะธรรมชาติก่อนกำเนิดรัฐ ดังที่ฮอบส์ กล่าวถึงความน่าสะพรึงกลัวว่า “ไม่มีสังคม และเป็นที่เลวร้ายที่สุดในบรรดาทั้งหมด ความกลัวอย่างต่อเนื่องและ อันตรายต่อความตายที่รุนแรง ชีวิตของมนุษย์จึงโดดเดี่ยว ยากจน โหดร้ายทารุณและช่วงชีวิตที่สั้น ” กล่าวคือ ชัยวัฒน์ตั้งคำถามว่าเอาเข้าจริง ๆ แล้ว มนุษย์จะหลุดออกมาจากสภาวะธรรมชาติมาสู่สภาพสังคมการเมือง แล้ว ความกลัวยังทำงานอยู่ร่ายล้อมสังคมประชาธิปไตย บุคลิกภาพของประชาธิปไตยเมื่อเผชิญกับความกลัว จะแสดงออกเช่นไร นั่นคือ “ข้าพเจ้ามุ่งทำความเข้าใจว่าความรุนแรงทำร้ายส่งผลต่อประชาธิปไตยอย่างไร เป็นไปได้หรือไม่ว่าประชาธิปไตยจะมีบุคลิกภาพ และบางครั้งบางคราวบุคลิกภาพนั้นก็กลับกลายเป็นอำนาจนิยม เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นกับมนุษย์” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2548 : 214) จึงนำไปสู่ข้อเสนอของชัยวัฒน์ที่ว่า “กล่าวได้ อีกอย่างหนึ่งคือ บุคลิกภาพอำนาจนิยมมีลักษณะเหมือนส่วนผสมอันทรงอำนาจระหว่างความเป็นศัตรูกับความ รู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย และการไร้ตัวการภายใต้ที่ทำให้ปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นที่มีความหมายและเป็นสุข เป็นไปได้” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2548 : 261) ผลที่ตามมาคือประชาธิปไตยที่กลายเป็นอำนาจนิยมต่างดำรงอยู่ ได้ร่ายล้อมสภาวะความกลัว และความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย

หากผู้ศึกษาสนใจเรื่องสถาบันทางการเมืองยังสามารถศึกษาเรื่องรัฐธรรมนูญ ซึ่งสามารถศึกษาได้ หลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นศึกษาที่มาและเนื้อหาของรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับ แต่จะน่าสนใจยิ่งกว่าหากศึกษา รัฐธรรมนูญในฐานะที่มีสัมพันธ์ภาพกับพัฒนาการเมืองไทยเช่นงานของเสนห์ จามริก (2529) หรือศึกษาผลแปร รูปทางการเมืองอันมีที่มาจากสาระของรัฐธรรมนูญ เช่น งานของเกษียร เตชะพีระ (2550) ที่อธิบาย การผงาดขึ้น อำนาจของนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร พรรคไทยรักไทยในปี 2544 มาจาก 2 ปัจจัยหลัก ๆ คือเนื้อหาของ รัฐธรรมนูญปี 2540 และวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 ทำนองเดียวกับ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ (2547) ที่ศึกษาโครงสร้าง และกลไกในรัฐธรรมนูญในช่วงรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร

ในแง่มุมอื่น ๆ ของการศึกษารัฐศาสตร์ยังมีมุมที่น่าสนใจ เช่น การศึกษารูปแบบพรรคการเมืองที่ สัมพันธ์กับระบบการเมือง (Duverger, 1972) รวมถึง รูปแบบการเลือกตั้งที่ส่งผลต่อจำนวนสมาชิกรัฐสภา เป็นเรื่องที่น่าสนใจมากเช่นกัน พร้อมกับสามารถศึกษาเปรียบเทียบสถาบันการเมืองใดๆ ก็ตามกับบทเรียน ต่างประเทศ นอกจากนี้ การศึกษาการปกครองและการเมืองสามารถศึกษาลักษณะจำเพาะของประเทศอื่น ๆ เช่นกัน เนื่องจากการศึกษารัฐศาสตร์ยังถึงความรู้ที่กว้างขวางและก้าวทันประเทศต่างๆ เช่น ศึกษาการเมืองใน ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยควรต้องเน้นย้ำว่าจะไม่เข้าใจการเมืองประเทศดังกล่าวได้เลยหากไม่มีการสืบเสาะ ค้นคว้า “วิวาทะ” ในประวัติศาสตร์ (สมบัติ จันทรวงศ์, 2529) หรือการเมืองประเทศจีน ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมของ นักรัฐศาสตร์สังคมไทยเพื่อศึกษาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สามารถดำรงอยู่ควบคู่กับระบบการเมืองแบบ พรรคเดียวได้อย่างไร หรือการเมืองประเทศอินเดียเพื่อพิจารณาว่า ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยที่มีประชากรมาก ที่สุดในโลกมีรูปแบบวิธีการอย่างไรจึงทำให้ประชาธิปไตยมันคงไม่ล้มลุกคลุกคลานได้ เช่นเดียวกับการศึกษาการเมืองไทย

ผู้ศึกษาด้านรัฐศาสตร์อาจจะพบบางข้อเท็จจริงที่ศึกษาประเด็นที่เคยโด่งดังในอดีต นั่นคือ วัฒนธรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นมโนทัศน์ที่บ่งบอกสำนึกของประชาชนว่ารู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมืองเพียงไร เช่น วัฒนธรรมแบบค้ำแคบ วัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้าและวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ปัญหาของการศึกษาด้านวัฒนธรรมการเมืองเป็นปัญหาของการยากที่จะวัด จึงกระทำให้ผ่านการลดทอนมโนทัศน์นี้ให้ง่ายต่อการวัด ที่สำคัญ การวัดมักนิยมใช้การศึกษาเชิงปริมาณ นอกจากนี้ การบ่งบอกว่าผู้ที่มีวัฒนธรรมการเมืองแบบค้ำแคบก็เป็นการมองผู้อื่นจากจุดที่ตนเองยืนอยู่หรืออาจจะเรียกได้ว่าจุดที่เหนือกว่า (vantage point) ไปวัดพฤติกรรมผู้อื่น อันเป็นที่ยอมรับไม่ได้ของคนที่ไม่นิยมการศึกษาในเชิงปริมาณ อย่างไรก็ตาม มีความพยายามศึกษาวัฒนธรรมการเมืองทวนกระแสหลักในเชิงคุณภาพเช่นกัน ผ่านการศึกษาตัวบทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม การละเล่น ศาสนา ภาษาที่ใช้ ฯลฯ เพื่อเข้าใจมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้งกว่าการศึกษาในแบบแรก (Anderson, 1990; Clifford Geertz, 1973) เช่นเดียวกับการศึกษาการถกเถียง ตอบโต้ในกระบวนการสร้างความหมาย ที่เรียกว่า การเมืองวัฒนธรรม เพราะเป็นการแสดงออกถึงความไม่หยุดนิ่ง แข่งขันกัน เช่นวัฒนธรรมการเมืองแบบเดิม (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2548) หรือการศึกษาสถาบันสำคัญ ๆ เพื่อบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของชาติ ที่นิธิ เอียวศรีวงศ์เขียนได้อย่างประทับใจ (โปรดดู นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547)

ไม่ต่างกัน การศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีกรอบความหมายการมีส่วนร่วมที่ชัดเจนไว้ และวัดผ่านระดับการมีส่วนร่วมระดับขั้นต่าง ๆ ก็เป็นปัญหาเช่นกัน (Milbrath, 1965) การที่ศึกษาตามแบบวงวิชาการตะวันตกกระแสหลักว่ามนุษย์ทุกคนควรมีวัฒนธรรมการเมืองที่แข่งขันและตระหนักถึงการต้องมีส่วนร่วมทางการเมือง ก็จะเข้ากับสาระประชาธิปไตย ความคิดเช่นนี้ค้ำแคบมาก เพราะมีชุดคำอธิบายชุดอื่นจำนวนมาก เช่น แนวคิดเรื่องความแปลกแยก (alienation) คือประชาชนอยู่ในสังคมที่มีทุนสังคมสูงและมีใจประชาธิปไตย แต่ไม่ยอมมีส่วนร่วมทางการเมือง เท่ากับว่าผู้นั้นไม่มีความเป็นประชาธิปไตยกระนั้นหรือ

ขณะที่หัวข้ออันจำเป็นสำหรับการศึกษารัฐศาสตร์ที่ยุคที่ความขัดแย้งกำลังแพร่หลายในสังคมไทยอันนำไปสู่การใช้ความรุนแรง คือการศึกษาด้านสันติวิธี ผู้ศึกษาจะไม่สามารถทำความเข้าใจสันติวิธีได้เลยหากไม่เข้าใจถึงมูลเหตุต่าง ๆ เกี่ยวกับความรุนแรง ตลอดจน เข้าใจความรุนแรงผ่านรูปแบบวิธีการต่าง ๆ การเริ่มต้นอ่านงานด้านความรุนแรงไม่ว่าจะเป็นอโพลี และ สงคราม Peloponnesian War เป็นสิ่งจำเป็น รวมถึง การทำความเข้าใจความรุนแรงในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2533) พร้อมกับการพิจารณาตัวอย่างเหตุการณ์ความรุนแรง หากนับเฉพาะสังคมไทย เช่น เหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 ,เหตุการณ์โยนผู้ชุมนุมชาวมุสลิมโยนขึ้นรถ ส่งผลให้เสียชีวิตจำนวนมากเพราะขาดอากาศหายใจในกรณีตากใบ รวมถึง การชุมนุมทางการเมืองในช่วงหลังรัฐประหาร 2549 การยกตัวอย่างโศกนาฏกรรมบางเหตุการณ์เป็นสิ่งจำเป็นที่ตอกย้ำให้ผู้ศึกษารัฐศาสตร์ได้เห็นถึงช่วงขณะขั้นสูงสุดของมนุษย์ที่ทำให้ชีวิตอีกฝ่ายไร้คุณค่าใด ๆ ความตายของอีกฝ่ายจึงเป็นเรื่องปรกติได้เสมอ ขณะที่มุมมองของเหยื่อ การยกตัวอย่างความรุนแรงเป็นการแสดงความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างคำว่า “ความรุนแรง” กับ “กาลเวลา” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2549) กล่าวคือ ความรุนแรงมักจะกระทำบางอย่างกับกาลเวลา เช่น “แช่แข็ง” ความทรงจำที่เจ็บปวดต่อเหยื่อตลอดเวลา เพื่อให้จมปลักกับช่วงเวลาที่ไม่ดีร้าย หรือการสูญเสียขณะที่ ความรุนแรงยังกระทำต่อกาลเวลาอีกด้วยการบ่งบอกสังคมโดยทั่วไปว่า “ควรลืม” เหตุการณ์ในอดีตที่

ผ่านมา เพราะเราไม่สามารถกลับไปแก้ไขใด ๆ ได้แล้ว สังคมจึงควรมองไปข้างหน้าและลืมเรื่องราวบางอย่างไว้ข้างหลังบ้าง (ตัวอย่างร่วมสมัยที่ดีคือตัวอย่างของประเทศอินเดีย แคนาดา เวียดนามและรวันดา โปรตุเกส ศรีโกคางกุล, 2555) เมื่อเข้าใจถึงต้นทุนความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว ควรพิจารณาการต่อสู้แบบสันติวิธีไม่ว่าจะเป็นอารยะขัดขืนที่ผู้กระทำทำทุกวิถีทางในวิธีการที่ถูกต้องแม้จะต้องไปละเมิดกฎหมายหรือกฎเกณฑ์บางประการของสังคมก็ตาม แต่พร้อมที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตนเอง (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2546) หรือพิจารณาวิธีการเมืองแห่งการให้อภัยผ่านความคิดเรื่องอภัยวิถี ชัยวัฒน์ สถาอานันท์เสนอว่า การจะให้อภัยได้ ผู้ถูกกระทำต้องเป็นฝ่ายเลือกที่จะให้อภัยหรือไม่ให้อภัย รวมถึง ต้องสร้างความยุติธรรมให้แก่เขา ทั้งนี้ การให้อภัยเป็นเรื่องสำคัญ เพราะการปล่อยให้ความชั่วของอดีต มาทำร้ายเวลาของปัจจุบันและอนาคต วนเวียนไป ยิ่งบั่นทอนและปิดกั้นอนาคตที่กำลังจะมา (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2542) และหนังสือที่ต้องอ่านอย่างยิ่งคือ *รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า* (เกล็น ดี. เพจ. (ศิริธมม์ คล้ามไพบูลย์ แปล), 2552)

การศึกษาทางรัฐศาสตร์ยังควรครอบคลุมถึงการศึกษาด้านกฎหมาย หรือนิติศาสตร์ คือการศึกษากฎหมายแต่ละประเภท แน่นอนว่า กฎหมายอาจเป็นผลมาจากข้อตกลงร่วมกันระหว่างสมาชิกในสังคมหรือไม่เป็นไปตามนั้น ซึ่งเป็นเรื่องทางรัฐศาสตร์ นอกจากนี้ การพิจารณากฎหมาย “นอก” ลายลักษณ์อักษรหรือที่เคยมีวาทกรรมโด่งดังว่าผู้มีอำนาจนอกรัฐธรรมนูญ นักกฎหมายไทยจำนวนมากสามารถศึกษาในกฎหมายทางรัฐศาสตร์ได้อย่างสนุกสนาน เช่น หยุต แสงอุทัย, สมชาย ปรีชาศิลปกุล, วรเจตน์ ภาคีรัตน์, ปิยะบุตร แสงกนกกุล ฯลฯ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษากฎหมายมหาชนอย่างรัฐธรรมนูญ เปรียบเทียบกฎหมายการไม่อนุญาตให้ทำรัฐประหารในแต่ละประเทศเป็นอย่างไร หรือพระราชอำนาจในการยับยั้งรัฐประหารเป็นอย่างไรหรือกฎหมายที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพควรได้รับการพิจารณาในมุมอย่างไร รวมถึง ครอบคลุมด้านเศรษฐศาสตร์ แม้การศึกษา รัฐศาสตร์ในอดีตให้ความสำคัญเรื่องภูมิรัฐศาสตร์ ปัจจุบันมีประเด็นหลากหลายขึ้นมาก เช่น ผลกระทบของโลกาภิวัตน์แบบเสรีนิยมใหม่ที่มีต่อการปกครองของรัฐ (กุลลดา เกษบุญชู-มัต, 2551; เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548; Barber, 2000) การทำงานของแนวคิดทุนมนุษย์ที่มีผลต่อการสร้างตัวตนของมนุษย์, การทำงานของแนวคิดทุนวัฒนธรรมต่อสังคม, ผลกระทบของนโยบายเศรษฐกิจหนึ่งต่อการเมือง ผลกระทบของการเมืองต่อระบบเศรษฐกิจ ฯลฯ ตลอดจน ครอบคลุมประเด็นร่วมสมัยคือเรื่อง “ชาติ” (เบน แอนเดอร์สัน, 2552) เรื่องสิทธิมนุษยชน (สมัชชาสากลว่าด้วยนโยบายสิทธิมนุษยชน (พวงทอง ภวัครพันธุ์ แปล), 2548) ตลอดจน เรื่องสิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็น 4 องค์ประกอบเหล่านี้คือ 1.การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ (climate change) 2.การแข่งขันทรัพยากร (competition over resources) 3.การเปิดขั้วโลกส่วนใหญ่ให้อยู่ชายขอบ (marginalization of the majority world) และ 4.การแผ่ขยายการทหารทั่วโลก (global militarization) ที่มีผู้กล่าวว่าน่ากลัวกว่าประเด็นการก่อการร้ายร่วมสมัยเสียอีก (คริส แอ็บบอต, พอล โรเจอร์ส, และ จอห์น สโลโบดา. (สุนทรี เกียรติประจักษ์ แปล), 2550) รวมถึง ทฤษฎี แนวคิด และประเด็นทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นหัวข้อที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง

แน่นอนว่า เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดยังมีครบถ้วนต่อการศึกษารัฐศาสตร์แต่อย่างใด อีกทั้ง การศึกษารัฐศาสตร์มิควรใช้คำว่าครบถ้วนเสียด้วยซ้ำ เพราะเท่ากับเป็นการสร้างกรอบที่บทความวิชาการนี้เข้าไปจัดระบบระเบียบ ซึ่งเป็นหนึ่งในรูปแบบการใช้ความรุนแรงในความหมายเดียวกับเข้าไปร่วมผลิตซ้ำวาทกรรมตามความคิดแบบมิเชล ฟูกูเกต์ ดังนั้น เจตนาจึงปรารถนาให้ผู้สนใจศึกษารัฐศาสตร์ตระหนักถึงความหลากหลายและความสนุกสนานของการได้อ่าน ได้คิดพิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์และตั้งคำถามกับสิ่งที่ดำรงอยู่ อันเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของการเรียนรู้และการศึกษาทางรัฐศาสตร์

บทสรุป

บทความวิชาการนี้เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงความหลากหลายของการเรียนสาขารัฐศาสตร์และกล่าวถึงขอบข่ายของการศึกษาที่ครอบคลุมวิชาย่อยและมิติต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งนี่จัดว่าเป็นเสน่ห์ของการศึกษารัฐศาสตร์ นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงข้อถกเถียงที่ว่า รัฐศาสตร์ควรมีความเป็นศาสตร์หรือไม่ ซึ่งนักรัฐศาสตร์สมัยใหม่ได้ข้ามพ้นระเบียบวิธีคิดแบบแข็งที่ถือว่ารัฐศาสตร์ต้องมีความเป็นศาสตร์ไปแล้ว จากนั้น ส่วนที่สำคัญที่สุดของบทความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นศึกษาอันหลากหลายของรัฐศาสตร์เมื่อเชื่อมโยงกับองค์ความรู้แขนงอื่น ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ ปรัชญา เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ฯลฯ โดยได้ยกงานวิชาการที่โดดเด่นเข้ามาย้ำกล่าวให้ผู้สนใจรัฐศาสตร์ควรพิจารณาอ่านงานเหล่านี้ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการเปิดมุมมองและเปิดโลกทัศน์ให้นักรัฐศาสตร์มองปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยการตั้งคำถามในแง่มุมเชิงวิพากษ์ มิใช่เพียงยอมจำนน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- เกษียร เตชะพีระ. (2537). การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยประชาธิปไตย บทนำเปรียบเทียบเชิงทฤษฎี. *รัฐศาสตร์สาร*, 19(1), 6-23.
- เกษียร เตชะพีระ. (2550). ประชาธิปไตยหลังเลือกตั้ง 23 ธันวาคม. *มติชน* (ธันวาคม, 7). น.6.
- เกษียร เตชะพีระ. (2550). จากกระบอบทักษิณสู่รัฐประหาร 19 กันยายน 2549 : วิฤตประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กุลดา เกษบุญชู-มิต. (2551). รัฐไทยในกระแสโลกาภิวัตน์,” *วารสารสังคมศาสตร์*, 39(1), 1-32.
- เกล็น ดี. เพจ. (ศิริธมม์ คล้ามไพบูลย์ แปล). (2552). *รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า*. กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- คริส แอ็บบอต, พอล โรเจอร์ส, และ จอห์น สโลโบดา. (สุนทรี เกียรติประจักษ์ แปล). (2550). *เผชิญภัยคุกคามโลกศตวรรษที่ 21 กับความมั่นคงที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2528). *การเมืองมนุษย์: รัฐศาสตร์ทวนกระแส*. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2529). รอยต่างกับความเจ็บ. (ระบบออนไลน์) www.2519.net/newweb/doc/content1/34.doc (เข้าเมื่อ 24 มิถุนายน 2551)
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2533). *ท้าทายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลด์คิมทอง.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2541). สังคมศาสตร์กับการจัดการ ความจริง ในสังคมไทย. *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, 19(2), 44-55.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2542). *อภัยวิถี : มิตร/ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัย*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2546). อารยะชัดขึ้น. *รัฐศาสตร์สาร*, 24(3), 29-74.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2548). ประชาธิปไตยอำนาจนิยม: ผลของการใช้ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ใน อุทัย ดุลยเกษม และ เลิศชาย ศิริชัย (บรรณาธิการ). (2548). *ความรู้กับการแก้ปัญหาความขัดแย้งกรณีวิกฤติการณ์ชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2549). ความรุนแรงกับกาลเวลา. *ฟ้าเดียวกัน*, 4(4), 68-76.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2551). *ความรุนแรงกับการจัดการความจริงปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). *รัฐศาสตร์ การบริหารรัฐกิจ ทฤษฎี: หนึ่งทศวรรษรัฐศาสตร์แนววิพากษ์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ฐิติวุฒิ ถือทอง. (2548). *การเมืองอัตลักษณ์แห่งสหภาพพม่า : กรณีชนชาติไทยใหญ่ ฯลฯ*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2478). พระนคร: โรงพิมพ์ศรีกรุง.

- ธงชัย วินิจจะกุล. (2539). ความทรงจำกับประวัติศาสตร์บาดแผล กรณีการปราบปรามนองเลือด 6 ตุลา 19. *รัฐศาสตร์สาร*, 19(3), 15-49.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2544). ประวัติศาสตร์ไทย แบบราชาชาตินิยม จากยุคอาณานิคมอำพรางสู่ราชาชาตินิยมใหม่ หรือลัทธิเสด็จพ่อของกรรมพิไทยในปัจจุบัน. *ศิลปวัฒนธรรม*, 23(1), 56-65.
- ธงชัย วินิจจะกุล. (2546). ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิวิไลซ์ เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 แสวงหาสถานะของตนเอง ผ่านการเดินทางและพิพิธภัณฑทั้งในและนอกประเทศ. *รัฐศาสตร์สาร*, 24(2), 1-66.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2540). *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475*. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2547). *ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย*, "ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์". กรุงเทพฯ ฯ: มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2547). *รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย*, "ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการณ์จิตสำนึก". กรุงเทพฯ ฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- เบน แอนเดอร์สัน, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการแปล). (2552). *ชุมชนจินตกรรม บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม*. กรุงเทพฯ ฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2548). *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ...การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชน ก่อน 14 ตุลา*. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มอร์, โทมัส. (สมบัติ จันทรวงศ์, แปล). (2526). *ยูโทเปีย*. กรุงเทพฯ ฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ยาสุกิชิ ยาดาเบ. (เอจิ มูราชิมะและนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ แปล). (2550). *การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทยสยาม*. กรุงเทพฯ ฯ: มติชน.
- วัลย์วิภา จรุงโรจน์. (2520). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวพระราชดำริทางการเมืองพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477)*. กรุงเทพฯ ฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. (2547). โครงสร้างและกลไกในรัฐธรรมนูญกับอำนาจนายก ฯ ทักษิณ. ใน *เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง*. (บรรณาธิการ). (2547). *รู้ทันทักษิณ 2*. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน.
- ศักดิ์นา ฉัตรกุล ณ อยุธยา. (2536). *ชีวิต แนวคิด และการต่อสู้ของ "นรินทร์กลิ้ง" หรือ นรินทร์ ภาชิต คนขวางโลก*. กรุงเทพฯ ฯ: มติชน.
- ศิวัช ศรีโกกลางกุล. (2555). *เผชิญภัยความรุนแรงด้วยปรองดอง ? บทเรียนจากต่างแดน*. กรุงเทพฯ ฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2529). *มหาชนรัฐและประชาธิปไตย: ความคิดทางการเมืองอเมริกัน ค.ศ. 1776-1800*. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2549). *บทสนทนาของเพลโต : ยูโทโฟร อโพลโลจี ไครโต*. กรุงเทพฯ ฯ: คบไฟ.
- สตีเวน ลุคส์. (เกษียร เตชะพีระ แปล). (2541). *การตีพิมพ์ถ้อยแถลง : นิยายปรัชญาการเมือง*. กรุงเทพฯ ฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง : รวมบทความเกี่ยวกับกรณี 14 ตุลา และ 6 ตุลา*. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก.

- เสนห์ จามริก. (2529). *การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ*. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สมัชชาสภาว่าด้วยนโยบายสิทธิมนุษยชน. (พวงทอง ภวัครพันธุ์ แปล). (2548). *9/11 สิทธิมนุษยชนกับสงครามก่อการร้าย*. กรุงเทพฯ ฯ: คบไฟ.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2548). *ผลกระทบของกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่มีต่อรัฐไทยและระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย: การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ ฯ : อมรินทร์.
- อัจฉราพร กมฺพิสมัย. (2532). *ปัญหาในสังคมไทยก่อนการปฏิวัติ 2475: ภาพสะท้อนจากงานเขียนทางหนังสือพิมพ์*. กรุงเทพฯ ฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาต่างประเทศ

- Barber, B. (2000). Can Democracy Survive Globalization? *Government and Opposition*, 35(3), 275-301.
- Anderson, B. (1990). *Language and power: exploring political cultures in Indonesia*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Derrida, J. (1976). *Of Grammatology*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Duverger, M. (1972). *Party politics and pressure groups; a comparative introduction*. New York: Thomas Y. Crowell.
- Geertz C. (1973). *The interpretation of cultures; selected essays*. New York: Basic Books.
- Milbrath, L. W. (1965). *Political participation; how and why do people get involved in politics*. Chicago: Rand McNally.
- Ricci, D. (1984). *The Tragedy of Political Science: Politics, Scholarship, and Democracy*. New Haven: Yale University Press.
- Zakaria F. (1994). Culture is Destiny: A Conversation with Lee Kuan Yew and Kim Dae Jung, Is Culture Destiny. *Foreign Affairs*, 73(2), 109-126.
- Zakaria F. (1997). The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs*, 76(6), 22-43.